

MERE JAVNOG NADZORA U SLUŽBI PREVENCIJE KRIMINALA*

Vesna Žunić-Pavlović*

Marina Kovačević-Lepojević*

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Prevenција kriminala putem nadziranja javnog prostora temelji se na situacionom pristupu, jednom od četiri dominantna koncepta u prevenciji kriminala (Tonry, Farrington, 1995). Situacioni pristup se sastoji u identifikovanju, promeni i kontrolisanju faktora koji deluju u situaciji u kojoj se ispoljava kriminalno ponašanje (Cornish, Clarke, 2003). Posredno, efekat na prevenciju kriminala ostvaruje se jačanjem neformalne socijalne kontrole i kohezije zajednice u kojoj se javni nadzor vrši.

Cilj rada je da pruži pregled preventivnih mera koje se primenjuju u javnom prostoru, odnosno na trgovima, parkovima, ulicama, javnim zgradama, školama, univerzitetima, javnom prevozu i slično, uz detaljan opis načina na koje one mogu uticati na smanjenje kriminala. Biće istaknute prednosti i nedostaci primene intervencija zasnovanih na politici nadzora u javnom prostoru. Nadzor nad javnim prostorom možemo podeliti na formalni, prirodni i sekundarni nadzor (od strane zaposlenih) (Cornish, Clarke, 2003).

U drugom delu rada biće prikazano više sistematskih analiza evaluacionih studija koje su imale za cilj utvrđivanje uspešnosti mera javnog spektra kao što su CCTV, ulično osvetljenje, fizičko obezbeđenje, sekundarno obezbeđenje i odbrambeni dizajn prostora. Na osnovu rezultata relevantnih studija, biće predloženi podaci o generalnoj efektivnosti mera, kao i o njihovoj uspešnosti u odnosu na vrstu krivičnih dela i uslove primene. Preporuke za

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* E-mail: zuniceva@eunet.rs

* E-mail: marina.lepojevic@gmail.com

implementaciju javnog nadzora koje su date u završnom delu rada zasnovane su na empirijskim dokazima, odnosno na rezultatima studija o proceni uspešnosti konkretnih mera.

KLJUČNE REČI: prevencija / kriminal / javni nadzor / CCTV / ulično osvetljenje

SITUACIONA PREVENCIJA

Tradicionalno prisutna dominacija razvojnog pristupa u prevenciji kriminala povlači i višedecenijsku usredsređenost istraživača i praktičara na učinioce krivičnih dela. Krajem 20. i početkom 21. veka, situacioni pristup u prevenciji kriminala doživljava procvat i istraživači postaju sve više zainteresovni za kriminalni kontekst, ističući da je izučavanje prilike za zločin podjednako važno kao i izučavanje socijalnih i psiholoških determinanti prestupničkog ponašanja (Clarke, 2000). Ne pobijajući značaj predispozicija prestupnika, istraživači orijentisani ka situacionim varijablama ističu da se kriminal odvija na određenom mestu – u školi, kući, na poslu, na javnim mestima, s tim da se na nekim lokacijama javlja češće nego na drugim. Primenom odgovarajućih preventivnih tehnika, u skladu sa unapred utvrđenim kriterijumima u pogledu vrste dela, specifičnostima konteksta i drugo, može se učiniti značajan korak u prevenciji kriminala i drugih negativnih posledica. Isto tako, u sklopu studija o efektivnosti preventivnih mera baziranih na razvojnoj perspektivi, skupe, duge i zahtevne procedure, neretko, su uzrok problema za dokazivanje opravdanosti primene.

Autor Džon Ek (John Eck) izdvaja situacioni i problemski orijentisano sprovođenje zakona kao uspešne pristupe u prevenciji kriminala u javnim i privatnim prostorima (Eck, 2004). Uvažavajući primedbe Velša (Welsh) i Faringtona (Farrington) da je problemski orijentisano sprovođenje zakona usmereno ne samo na kriminal, već i na druga pitanja i ponašanja, kao i da ono podrazumeva korišćenje isključivo državnih resursa, može se reći da je situacioni pristup prikladnija osnova za postavljanje i razumevanje javnog nadzora.

Situaciona prevencija kao pristup u prevenciji kriminala datira još od početka sedamdesetih godina 20. veka, ali se početkom 21. veka reafirmiše. Na razvoj situacionog pristupa presudni uticaj imalo je nekoliko teorijskih pravaca: teorija racionalnog izbora, teorija dizajna sredine, teorija rutinskih aktivnosti i teorija životnog stila, ali i teorije socijalne kontrole,

socijalnog vezivanja i druge teorije koje prevashodno imaju razvojnu perspektivu. Po definiciji, situaciona prevencija podrazumeva identifikovanje, promenu i kontrolu faktora koji deluju u situaciji u kojoj se ispoljava kriminalno ponašanje (Cornish, Clarke, 2003). Situaciona prevencija objedinjuje tehnike koje prepoznaju visoko specifikovane oblike kriminala i fokusirane su na manipulisanje okruženjem u cilju otežavanja vršenja kriminalnih radnji, odnosno na predstavljanje kriminala opasnijim, manje poželjnim i manje opravdanim (Clark, 1997:4). Važeća klasifikacija preventivnih tehnika situacionog karaktera prema Kornišu i Klarku (Cornish, Clarke, 2003), podrazumeva 25 tehnika svrstanih u pet kategorija: otežavanje izvršenja krivičnog dela, povećanje rizika po učinioca, redukovanje nagrade za učinioca, redukovanje provokacije i onemogućavanje opravdanja. Efektivnost svih tehnika situacionog pristupa u prevenciji kriminala direktno zavisi od ispunjenja osnovnih metodoloških zahteva, a to su: prikupljanje podataka o prirodi specifičnog problema koji se želi prevenirati; analiza uslova koji potencijalnim učiniocima olakšavaju ili otežavaju izvršenje dela; sistematsko izučavanje mogućih načina za sprečavanje vršenja krivičnih dela uz analizu potrebnih sredstava i uspešnosti; implementacija najadekvatnijih tehnika i praćenje i izveštavanje o postignutim rezultatima (Clark, 1997).

POJAM JAVNOG NADZORA

Da bi se pravilno definisao javni nadzor i tehnike koje se primenjuju u tu svrhu, potrebno je prvo odrediti pojam javnog prostora. Pod javnim prostorom podrazumeva se svaki prostor koji je dostupan svim građanima, poput javnog prevoza, gradskih ulica i trgova, parkirališta, škola, univerziteta, zgrada državne uprave i slično. U javnom prostoru, za razliku od privatnog, građani bi trebalo da imaju najširu moguću slobodu kretanja, ulaska i izlaska, bez potrebe da opravdaju svoje prisustvo (Von Hirsch, Shearing, 2000:81). Sa druge strane, prostor u privatnom vlasništvu ne mora da se deli sa neznancima, a vlasnik je u poziciji da bira okruženje, svrhu prostora, aktivnosti koje će se u njemu odvijati i drugo. Ovom prilikom se neće razmatrati polujavni prostori, odnosno prostori koji su po svojoj suštini privatno vlasništvo, ali su po svojoj funkciji javni, poput restorana, prodavnica i drugo.

Gotovo sve tehnike javnog spektra imaju za cilj povećanje rizika za prestupnika da bude uhvaćen. Na osnovu klasifikacije situacionih tehnika koju su ponudili Korniš i Klark, mogu se izdvojiti tri tipa nadzora u javnom prostoru i to su:

- formalni nadzor (od strane formalnih institucija),
- prirodni nadzor ("nadzor po sebi") i
- sekundarni nadzor (od strane zaposlenih) (Cornish, Clarke, 2003).

Najznačajnije mere formalnog nadzora su: prisustvo policajaca ili službe obezbeđenja, video nadzor (u daljem tekstu CCTV – *close-circuit television*) i alarmni sistemi. Sekundarni nadzor vrše, primera radi, radnici na parkinzima, vozači ili kondukteri u javnom prevozu i drugi zaposleni koji, osim svog posla, obavljaju i nadgledanje prostora. Prirodni nadzor uključuje ulično osvetljenje, dizajn sredine, unutrašnju kontrolu u okviru radne organizacije, podsticanje samozaštite radnika i drugo.

Nadzor u javnim prostorima je sveprisutan i zato privlači pažnju istraživača i laika kako u pogledu načina na koji prevenira kriminal, tako i u pogledu opravdanosti upotrebe ovakvih tehnika. Javnim nadzorom se utiče na percepcije potencijalnih prestupnika o riziku da budu otkriveni i uhapšeni, tako da oni zbog povećane opasnosti odustanu od izvršenja krivičnog dela. Međutim, treba istaći da neke mere, kao što su savremene tehnologije CCTV sistema, utiču u većem stepenu na ugrožavanje građanskih sloboda i prava, dok se druge, poput uličnog osvetljenja i fizičkog obezbeđenja, smatraju nezaobilaznim u socijalnoj dinamici javnog prostora.

U narednom delu biće više reči o dva oblika javnog nadzora – video nadzoru i uličnom osvetljenju. Prema Klarkovoj klasifikaciji, video nadzor i ulično osvetljenje spadaju u kategoriju povećavanja rizika po učinioca, s tim da se video nadzor primenjuje u okviru tehnike formalnog nadzora, a ulično osvetljenje u okviru tehnike prirodnog nadzora (Cornish, Clarke, 2003).

VIDEO NADZOR

Sa primenom CCTV sistema u "pripitomljavanju" javnog prostora započelo se zbog potrebe za osiguravanjem kapitala, očuvanjem političkih i ekonomskih interesa, ali i radi pojačavanja kontrole i nadzora u cilju što adekvatnijeg odgovora na kriminal (Fajf, Banister, 2002). Prvi CCTV sistem izumeo je nemački inženjer Volter Braš (Walter Bruch) 1942. godine radi prenosa lansiranja nemačkih V-2 raketa (Wikipedia, 2009). Krajem šezdesetih godina 20. veka započelo se sa upotrebom CCTV sistema u zaštiti privatnog ili javnog prostora, kako bi se stvorili uslovi za "sigurno ulaganje" i umanjio strah od kriminala putem redukovanja stope izvršenih krivičnih dela na pokrivenim područjima. Prve kamere u SAD postavljale su se u bankama, a u Velikoj Britaniji u maloprodajnim objektima. Prema tome, na početku se radilo prvenstveno o zaštiti kapitala, privatnog

vlasništva, da bi se takav model kako primećuju Fajf i Banister (2002), gotovo nekritički preneo u javni prostor. Prema rečima Gudovića (2009:114), sigurnosne kamere danas čine uobičajeni sadržaj urbane infrastrukture poput semafora, saobraćajnih znakova i billboarda. Na južnoj obali primorskog odmarališta Barnmut, 1985. godine, postavljen je prvi javni CCTV sistem. Na početku je tehnologija video zapisa bila jednostavna, niske rezolucije, bez audio zapisa i mogućnosti zadržavanja sadržaja. Danas je moguće putem CCTV sistema, sa distance od oko 100 metara, snimiti razgovore, identifikovati i pratiti osobe koje se nalaze u bazama određenih državnih agencija. Osim prenosa slike trenutnog stanja i zadržavanja snimka, moguće je povezivanje kamera sa operaterima, čime se uvodi dvosmernost u komunikaciji (*talking CCTV cameras*). Sa primenom takvog sistema započelo se 2003. godine, u Viltširu u Engleskoj, a zatim u Midsboru, gde je 2006. godine bilo sedam kamera u neposrednom centru grada gde su operateri mogli da daju uputstva prolaznicima čija su im se ponašanja činila neadekvatnim (BBC, 2006). Oktobra 2009. godine veb sajt "Internet ajs" (*Internet Eyes*) ponudio je plaćanje građanima koji prijave izvršenje nekog krivičnog dela. Namera je bila da se doda više očiju CCTV sistemu i tako doprinese sprečavanju kriminaliteta. Novčana nagrada za prijavu krivičnog dela iznosila je 1000 evra. Nakon što su se grupe za ljudska prava usprotivile, sajt je ugašen (BBC, 2009). Dakle, da bi CCTV sistem u javnom prostoru funkcionisao neophodni su sledeći elementi: jedna ili više kamera kojima se posmatra određeno područje, tehnologija koja omogućava prenos slike na jedan ili više monitora, monitori koji prenose sliku, snimanje i čuvanje digitalnih zapisa, kao i operateri koji prate prenos slike (obično policajci ili pripadnici privatnog obezbeđenja). CCTV sistemi dodatno mogu biti unapređeni prenosom slike preko interneta, sensorima osetljivim na pokret, osvetljenjem koje omogućuje dobru sliku noću, uređajima za menjanje fokusa snimka i uvećavanje slike i drugo (Ratcliffe, 2006).

CCTV sistemi se smatraju korisnom preventivnom merom koja se primenjuje da bi se zaplašili potencijalni prestupnici, uhvatatili učinioci za vreme izvršenja dela ili kasnije otkrila izvršena krivična dela i njihovi počinioci. Za uspešnu primenu CCTV sistema u odvracanju prestupnika od kriminala, potrebno je da oni budu svesni prisustva ove vrste nadzora. Isto tako, potencijalni prestupnici moraju verovati da sistem utiče na povećanje rizika da budu uhvaćeni. Nažalost to nije uvek tako. U Glazgovu u Škotskoj, 15 meseci nakon što su 32 kamere postavljene u užem centru grada, samo 41% intervjuisanih građana bilo je svesno postojanja CCTV sistema (Ditton, 2000).

Britanski kriminolozi Rejčel Armitaž (Rachel Armitage), Gram Smit (Graham Smyth) i Ken Pis (Ken Pease) (1999) dopunili su listu zapažanja u vezi sa doprinosom CCTV sistema prevenciji kriminala koju su prvobitno ponudili Poson (Pawson) i Tili (Tilley) 1997. godine. Oni smatraju da CCTV sistemi omogućavaju:

- hvatanja učinilaca za vreme izvršenja krivičnog dela,
- povećavanje rizika kasnijeg hapšenja učinilaca,
- pojačavanje prirodnog nadzora (građani su stimulisani za nadgledanje područja koje je pokriveno CCTV sistemom),
- unapređivanje uspešnosti fizičkog obezbeđenja,
- jačanje društvene kohezije (CCTV sistemi simbolizuju napore društva da borbu protiv kriminala shvate ozbiljno, što može zastrašiti građane ili ih ohrabriti da se uzorno ponašaju),
- redukovanje vremena tokom koga se može izvršiti krivično delo (CCTV sistemi utiču na planiranje izvršenja dela i direktno preveniraju dela za koje je potrebno znatno vreme i napor),
- podizanje nivoa opreznosti (prisustvo CCTV sistema može navesti ljude da preduzimaju osnovne mere opreza, podsetiti ih da zaključavaju automobile, stanove i slično),
- pojačavanje straha od javne sramote (CCTV sistemi mogu podstaći ljude da preduzmu osnovne mere opreza kako se ne bi osramotili zbog svoje neopreznosti),
- stimulisanje na kretanje u područjima pokrivenim CCTV sistemima (prodavnice, parkinzi, stambeni objekti) i
- porast broja prijavljivanja slučajeva policiji (građani žele da daju podršku državi u borbi protiv kriminala).

Danas se CCTV sistemi u javnom prostoru rašireno koriste u Velikoj Britaniji, SAD i mnogim drugim zapadnim zemljama, poput Nemačke, Norveške, Švedske, Austrije i drugo. Velika Britanija, koja se simbolično naziva i društvom nadzora, prema podacima iz 2004. godine, imala je preko 4,2 miliona kamera, gde je svaki građanin fotografisan po 300 puta dnevno (Rosen, 2004:37). Prognozira se da će u SAD, do 2015. godine, biti u upotrebi oko 10 miliona kamera u funkciji bezbednosti, od kojih će polovina pripadati vladinom sektoru, a ostale biti u vlasništvu privatnog biznisa i javnih zgrada (Kanton, 2009).

Unapređivanje sistema video nadzora može imati i posredne efekte izvan oblasti prevencije kriminala. Podizanje sistema javnog nadzora može uticati na kvalitet turističke ponude i podsticanje zaposlenosti. Klasni i ekonomski smisao CCTV sistema podupiru razni propisi lokalnih vlasti čiji je cilj stvaranje uslova u interesu biznisa. U različitim evropskim i svetskim centrima, vlasti u urbanom donose zakone o javnom redu i miru koji sadrže odredbe kojima se zabranjuju asocijalno ponašanje, pijanstvo i zadržavanje sumnjivih lica u poslovnim i trgovačkim zonama grada (Fajf, Banister, 2002).

Zamerke koje autori upućuju na račun raširene upotrebe savremenih tehnologija video nadzora, najvećim delom, odnose se na kršenje osnovnih građanskih sloboda i prava na privatnost. Gubi se pravo na anonimnost, narušava se tradicionalno pravo na slobodu govora, očuvanje intimnosti u javnom prostoru, koji se sve više privatizuje, zaklanjajući se iza unapređivanja bezbednosti (Von Hirsch, Shearing, 2000). Pitanje zloupotrebe privatnosti ne odnosi se samo na priznavanje činjenice da građani gube privatnost u javnim prostorima kako bi se unapredila bezbednost i prevenirao kriminal, već se proširuje na probleme daljeg procesuiranja podataka, manipulacije i nedovoljno regulisanog pristupa podacima. Upućuje se kritika na račun pojačavanja socijalne isključenosti, diskriminacije, segregacije i marginalizacije radi prividnog očuvanja socijalnog mira u gradskim centrima i drugim javnim mestima. Sistemi video nadzora su podešeni da lakše registruju nepoželjne osobe – prosjake, ulične prodavce, beskućnike, a mogu se čuti i optužbe da podstiču rasizam i seksizam (Graham, 2002). Generalno, sve tehnike situacione prevencije se kritikuju zbog pojave izmeštanja kriminala na neki drugi prostor, pa to važi i za javni nadzor. Međutim, neki autori smatraju da izmeštanje kriminala može imati i pozitivne efekte u smislu razbijanja kriminalne mreže i njenog slabljenja (Sorenson, Hayres, Atlas, 2008).

ULIČNO OSVETLJENJE

Ulično osvetljenje je mera koja se primenjuje u okviru tehnike prirodnog, neformalnog nadzora. Reč je o tehnici koja se nalazila još u prvoj Klarkovoj klasifikaciji iz 1995. godine, a podvodi se pod kategoriju povećanja rizika po učinioca (Clarke, 1995). U ovom slučaju fokus je na smanjenju prilika za zločin i povećavanju rizika za prestupnike putem modifikacije fizičke sredine. Ovde se ne radi se o postavljanju fizičkih barijera, već o merama koje utiču na percepcije, stavove i ponašanje građana i potencijalnih prestupnika (Farrington, Welsh, 2007). Klark je isticao da unapređivanje uličnog osvetljenja može uticati na redukovanje

straha od kriminala i tako postavio istraživačke izazove za budućnost (Clarke, 1997). O tome će biti više reči u delu o efektivnosti mera.

Unapređivanjem uličnog osvetljenja gradi se pozitivni imidž određenog područja, građanima se signalizira da država ulaže značajne napore i da brine o bezbednosti zajednice. Kao posledica unapređivanja društvene kohezije, optimizma i građanskog ponosa, dolazi do redukovanja kriminala kako noću, tako i preko dana. Interesovanje za ulično osvetljenje kao preventivnu meru razvija se početkom šezdesetih godina 20. veka u Severnoj Americi kada je zabeležen značajan porast kriminala. Prvi programi uličnog osvetljenja zabeležili su značajan uspeh, posebno u slučajevima krivičnih dela sa elementima nasilja (Wright et al., 1974). Tokom osamdesetih i devedesetih godina 20. veka, programi uličnog osvetljenja dobijaju na popularnosti u Velikoj Britaniji i drugim evropskim zemljama.

Kejt Peinter (Kate Painter) i Dejvid Farington (1999), opisali su nekoliko načina na koje ulično osvetljenje može doprineti prevenciji kriminala:

- unapređivanje vidljivosti (čime se zastrašuje potencijalni učinilac da će biti prepoznat ili zatečen u vršenju krivičnog dela),
- povećavanje cirkulacije potencijalnih svedoka (smanjuje se percepcija rizika i straha od kriminala kod žrtava, a kod učinilaca povećava percepcija rizika da budu uhvaćeni),
- menjanje percepcije potencijalnog učinioca o rizicima otkrivanja i hapšenja (povećanje vidljivosti i cirkulacije ljudi utiče na percepciju potencijalnog učinioca o velikoj verovatnoći da će biti uhvaćen),
- poboljšavanje imidža određenog javnog prostora (fizičke i socijalne promene okruženja utiču na zastrašivanje potencijalnih prestupnika, podstiču na uzdržavanje od zločina ili njegovo izmeštanje),
- porast poverenja u lokalne vlasti (menja se celokupna infrastruktura određenog prostora, rastu ekonomska ulaganja, građani se osećaju bezbednim) i
- smanjivanje straha od kriminala (građani osećaju da su osvetljeni prostori manje rizični od neosvetljenih).

Kritičari uličnog osvetljenja ističu da ono može uticati na povećanje kriminala tako što povećava vidljivost žrtava, a time i njihovu vulnerabilnost i atraktivnost za učinioca. Dodatno, bolja vidljivost pomaže učiniocu da brže izvrši delo i da pobegne. Socijalna aktivnost na ulicama se povećava, pri čemu domovi građana ostaju neobezbeđeni (Welsh, Farington, 2008). Navedeni autori, na osnovu 13 analiziranih evaluacionih

studija o uspešnosti uličnog osvetljenja, nalaze da su minimalni efekti u vidu teritorijalnog izmeštanja registrovani u samo tri studije.

OSTALE MERE JAVNOG NADZORA

Premda su CCTV i ulično osvetljenje najrazvijenije i najpopularnije mere javnog nadzora, ukratko će biti opisani još neki vidovi prirodnog, sekundarnog i formalnog nadzora.

Odbrambeni prostor, kao i ulično osvetljenje, podržava prirodni nadzor. Oskar Njumen (Oscar Newman) je među prvima, početkom sedamdesetih godina 20. veka, skrenuo pažnju da je izgled zgrada i njihov dizajn od velikog značaja za prevenciju kriminala. Javni prostor se smatra manje "odbrambenim" u odnosu na polujavne, poluprivatne i privatne prostore. Odbrambeni prostor je termin koji objedinjuje različite mehanizme, prave i simbolične barijere. To je strogo strukturirani prostor koji pruža uslove za primenu tehnologija nadzora sa ciljem da se sredina podredi kontroli stanovnika (Sorenson, Hayres, Atlas, 2008). Dizajn odbrambenog prostora bi trebalo da spoji teritorijalnost i nadzor, gde posmatrač treba da se oseća kao aktivni učesnik u nadzoru i prevenciji kriminala.

Sekundarni nadzor vrše radnici primarno zaposleni na poslovima vozača, konduktera, prodavaca, blagajnika i slično. Od njih se očekuje da, osim svog posla, posredno obavljaju i funkciju nadzora na svojim radnim mestima u javnom prevozu, prodavnicama, parkinzima i drugo. Samim tim, nadgledanje koji oni vrše može biti u službi prevencije kriminala u javnim prostorima (Clarke, 1997).

Pored CCTV sistema, uobičajena mera formalnog nadzora je angažovanje privatnih službi obezbeđenja. Službe obezbeđenja su razvojem industrije dobile na značaju, što se odrazilo na obim i kvalitet njihovih usluga. Za razliku od policije, radnici službe obezbeđenja obično nisu naoružani, niti imaju ovlašćenja da hapse, pretresaju i slično. Njihov posao se svodi na obaveštavanje i upozoravanje ljudi, praćenje sumnjivih aktivnosti, a nekada i upućivanje pretnji da će pozvati policiju. Privatno obezbeđenje je u mnogim slučajevima zaduženo za bezbednost javnih površina koje se graniče sa objektima u kojima su angažovani, uključujući ulice, parkove, parkirališta i slično (Welsh, Farrington, 2009). U svom radu, privatne službe obezbeđenja najčešće koriste savremene CCTV sisteme i mogu biti od koristi policiji.

EFEKTIVNOST JAVNOG NADZORA

U skladu sa razvojem naučne misli uopšte, a prevashodno u medicini, pred prevenciju kriminala postavljaju se stroži zahtevi u pogledu ispitivanja uspešnosti primenjenih mera, uz preporuku da se koriste samo one mere čija je delotvornost prethodno empirijski potvrđena. Na taj način, otvaraju se mogućnosti za uspešno povezivanje preventivne teorije i prakse. Pored toga, međunarodni standardi i norme apeluju na podizanje nivoa efektivnosti preventivnih programa, uz promociju pristupa zasnovanih na dokazima (*evidence-based*), što je pretočeno u jedan od šest vodećih principa UN za prevenciju kriminala (UNODC, UN-HABITAT, 2009). Dosadašnja istraživanja pokazuju da najbolje rezultate u prevenciji kriminala na javnim prostorima daju CCTV, ulično osvetljenje, službe obezbeđenja, sekundarno obezbeđivanje prostora i odbrambeni dizajn sredine (Welsh, Farrington, 2009).

Podaci o efektivnosti primene CCTV sistema u redukciji kriminala su prilično neusaglašeni i u najvećoj meri zavise od prirode nadzora, karakteristika okruženja, kulturnog konteksta, vrste krivičnih dela, ali i od toga da li se koriste izolovano od drugih preventivnih mera, koliki je period praćenja, kakva je podrška sredine, u odnosu na koje vrste krivičnog dela se vrši merenje i drugo. Podaci o troškovima u primeni CCTV sistema nedovoljno su prisutni u izveštajima istraživača. Na oskudnost ovakvih podataka ukazuje i to da samo osam od 44 savremene studije o efektivnosti CCTV sistema sadrži analizu troškova (Welsh, Farrington, 2009). Evaluacione studije o uspešnosti primene CCTV sistema iz osamdesetih i devedesetih godina 20. veka, kasnije su doživele ozbiljne kritike. Tim evaluacijama se najčešće zamera sledeće: nisu ih vodili nezavisni istraživači, periodi praćenja nisu dovoljno dugi ili su bili neujednačeni, nema podataka o ispitivanju izmeštanja kriminala, kontrolna područja su birana bez posebno utvrđenih kriterijuma i drugo (Short, Ditton, 1996, 1997, prema: Armitage et al., 1990).

Velš i Farrington, su na osnovu metaanalize 19 evaluacionih studija o primeni CCTV sistema u prevenciji kriminala na javnim mestima (centar grada, javne ustanove, gradski prevoz, parkirališta), došli do značajnih podataka (Welsh, Farrington, 2007). Četrnaest analiziranih studija rađeno je u Velikoj Britaniji, tri u SAD, a jedna u Kanadi. U više od polovine studija, odnosno u deset oblasti zabeležen je značajan uticaj na redukciju kriminala. Pomenuti istraživači su došli do podatka da je primenom mere došlo do redukovanja kriminala za 8% u odnosu na kontrolne oblasti. Studije rađene u Velikoj Britaniji su pokazale 14% uspešnosti u redukciji kriminala. U zemljama Severne Amerike nije zabeležena redukcija

kriminala, što treba shvatiti uslovno, jer je period praćenja bio kraći u odnosu na studije iz Velike Britanije. Podaci iz britanskih studija ukazuju na to da su korišćene i druge preventivne mere poput uličnog osvetljenja i policijskih patrola, za razliku od studija u Americi koje pružaju podatke o izolovanoj upotrebi CCTV sistema. Najveća efektivnost ostvarena je u pogledu bezbednosti motornih vozila na parkiralištima. U odnosu na okruženje primene, primena CCTV sistema u javnom prevozu, dala je najslabije rezultate u smislu prevencije kriminala.

Na osnovu analize 20 evaluacionih studija ispitivanja efektivnosti CCTV sistema u gradskim centrima, Velš i Farington (2009) su došli do podataka da je zabeležena mala, ali ne značajna redukcija kriminala. Naime, zabeleženo je 7% uspešnosti u redukciji kriminala u eksperimentalnim u odnosu na kontrolna područja. Sve studije su rađene u Velikoj Britaniji, 15 je pokazalo nešto veći nivo uspešnosti, dok se u 5 evaluacionih studija ova mera pokazala neefektivnom. Na osnovu pregleda rezultata četiri studije uspešnosti CCTV sistema u javnom prevozu (sve četiri su se odnosile na podzemnu železnicu), autori su došli do podataka o redukovanju kriminala za 23% u odnosu na kontrolna područja. Treba imati u vidu da su u tri eksperimentalne oblasti korišćene druge mere paralelno sa CCTV sistemima i da je period praćenja neujednačen, u rasponu od 12 do 36 meseci. Distribucija rezultata je takva da su dve studije pokazale značajne efekte, jedna da CCTV sistemi nemaju efekte u javnom prevozu, a jedna da doprinose porastu kriminala. Na osnovu analize šest evaluacionih studija primene CCTV sistema na parkiralištima u Velikoj Britaniji, u pet su otkriveni značajni efekti u redukciji kriminala od 51%. U odnosu na vrstu krivičnog dela, u evaluacionim studijama najčešće se otkriva redukcija dela sa elementima nasilja i dela u vezi sa vozilima (bezbednost vozila i ugrožavanje bezbednosti saobraćaja). Iako su 23 evaluacione studije ukazivale na redukciju dela sa elementima nasilja, samo tri su pokazale da CCTV ima pozitivan uticaj na redukciju kriminala. Od 22 studije u kojima se spominje uticaj CCTV sistema na redukciju dela u vezi sa vozilima, u 10 su potvrđeni značajni efekti na redukciju kriminala od 26%.

Izveštaj Britanske policije (Home Office), nastao na osnovu evaluacije 13 CCTV projekata koji su implementirani u različitim javnim prostorima (parkovi, centar grada, bolnice), pokazuje da je u šest od 13 područja primećena redukcija kriminala, ali da je u samo dve ta razlika bila statistički značajna u poređenju sa oblastima koje su određene kao kontrolne. U jednoj od oblasti redukcija kriminala se nije mogla pripisati samo CCTV sistemu, a u drugoj je redukcija kriminala bila povezana isključivo sa uvođenjem CCTV sistema. Havki sistem je bio jedini koji je koristio statičke

kamere, dok je stepen redukcije kriminala meren samo u vezi sa delima o bezbednosti motornih vozila. U šest oblasti zabeležen je porast kriminala, ali se taj porast ne može pripisati CCTV sistemu. Zaključak ove studije je da CCTV sistemi ne samo da nisu doprineli smanjenju kriminala, već nije došlo ni do smanjenja straha od kriminala, kao ni do porasta prijavljivanja krivičnih dela policiji (Gill, Springs, 2005). Sličnog mišljenja je i direktor londonske policije koji je posvedočio da nijedan terorista nije uhvaćen zahvaljujući CCTV sistemima, ali smatra da je to vrlo efikasan sistem kada su u pitanju kontrola prekoračenja dozvoljenog vremena za parking ili promet vozila na ulazu i izlazu iz grada (Rosen, 2004: 609).

Filipsova (Phillips, 1999), je pregledom evaluacionih studija o efektivnosti CCTV sistema u prevenciji kriminala zaključila da je ova mera uglavnom preporučivana za redukciju imovinskog kriminala (na ulicama, trgovima, javnom prevozu, parkinzima). U manjem broju studija njen uticaj nije mogao biti adekvatno izolovan od uticaja drugih primenjenih mera, dok je najmanji broj evaluacija posvedočio zanemarljiv uticaj CCTV sistema u redukciji kriminala. Evaluacione studije su pokazale da CCTV sistemi imaju ograničen efekat na redukciju krivičnih dela sa elementima nasilja i dela protiv javnog reda i mira. Rezultati su takođe pomešani kada je u pitanju uticaj na strah od kriminala i stavove građana u vezi sa primenom ove mere.

Armitaž i saradnici (1999) su, preispitujući efektivnost CCTV sistema u Burnliju, došli do podataka koji idu u prilog redukciji kriminala. Bilo je predviđeno merenje u dve kontrolne oblasti sa periodom praćenja od 12 meseci. Redukcija kriminala je iznosila od 16 do 25%, s tim što se prema ovim autorima može smatrati da je taj procenat i veći zbog krivičnih dela koja postaju vidljivija i dostupnija policiji nakon instaliranja CCTV sistema. Primećena je redukcija opšteg trenda kriminala, gde nisu uočene značajne razlike u odnosu na pojedine vrste dela. Nisu primećene razlike u pogledu noćnih i dnevnih krivičnih dela, što još jednom potvrđuje tezu da se primenom CCTV ne postiže samo nadzor. Takođe, nisu uočeni efekti izmeštanja kriminala.

Efekti primene uličnog osvetljenja variraju u zavisnosti od različitih okolnosti, kao što su karakteristike zajednice (područja, stanovnika), dizajn područja koje se osvetljava, dizajn osvetljenja, mere sa kojima ono interaguje u određenom prostoru (najučestalije sa CCTV sistemima ili službom obezbeđenja). Na primer, uticaj unapređivanja uličnog osvetljenja je veći ukoliko to područje prvobitno nije bilo osvetljeno ili ukoliko je poboljšanje osvetljenja primetno. Ulično osvetljenje može doprineti povezivanju zajednice, ali kako poručuju istraživači, pretežno kod relativno stabilnih, homogenih zajednica. Međutim, podatke o

pokretljivosti stanovnika, stepenu homogenizovanosti i slično nije jednostavno utvrditi (Welsh, Farrington, 2009).

Analizirajući veliki broj evaluacionih studija o efektima uličnog osvetljenja iz Amerike, Australije i Evrope, Farrington i Velš dolaze do zaključka da samo 13 studija ispunjava stroge metodološke zahteve za poređenje, od kojih su osam iz SAD, a pet iz Velike Britanije (Farrington, Welsh, 2007). Rezultati eksperimentalnih studija iz SAD su podeljeni. Polovina studija svedoči o efektivnosti uličnog osvetljenja, s tim da je u njima meren i dnevni i noćni kriminal, dok je u ostalim studijama kriminal meren samo noću. Rezultati evaluacionih studija iz Velike Britanije pokazuju da je kriminal redukovan za 38% u eksperimentalnim u odnosu na kontrolne oblasti. Nema podataka da je kriminal koji se vrši noću u većoj meri redukovan nego dnevni kriminal, što podržava tezu da mere na bazi nadzora imaju uticaja ne samo na zastrašivanje, već i na pojačavanje društvene kohezije i građanskog ponosa. Rezultati su pokazali da je imovinski kriminal (17%) u većoj meri redukovan nego nasilni (9%). Rezultati analize evaluacionih studija pokazuju da je unapređenje uličnog osvetljenja doprinelo jačanju kohezije zajednice. Međutim, autori ukazuju na moguće alternativno objašnjenje, da je zapravo povezanost zajednice dovela do unapređivanja uličnog osvetljenja, a time i do redukovanja kriminala.

Sa druge strane, neka ranija istraživanja pokazuju da ulično osvetljenje ne utiče značajno na redukciju kriminala. U studiji efekata unapređivanja uličnog osvetljenja u 39 gradskih oblasti u Londonu, sa periodom praćenja od godinu dana pre i godinu nakon unapređivanja osvetljenja, došlo se do zaključka da nema značajnih efekata na redukovanje kriminala (Atkins, Husain, Storey, 1991). Zabeleženi su pojedinačni slučajevi smanjenja pojedinih oblika kriminala u noćnim časovima, pretežno u blizini parkova i otvorenih prostora. Međutim, primećene su neke statistički značajne promene po pitanju kriminalnih obrazaca u pet gradskih zona koje se ne mogu pripisati samo unapređivanju uličnog osvetljenja, jer je ono bilo kombinovano sa drugim merama, kao što je patroliranje policije i organizovanje susedstva (*Neighbourhood watch*). Istraživanje je pokazalo da je smanjen strah od kriminala kod građana i da su poboljšane percepcije žena o bezbednosti pri noćnom kretanju, a nisu primećene značajne razlike u stavovima građana o sigurnosti u njihovim domovima, dnevnom kretanju, prijavljivanju kriminala i slično.

U studiji u kojoj su poređeni rezultati 19 evaluacija koje su ispitivale efektivnost CCTV sistema i 13 evaluacija koje su ispitivale efektivnost uličnog osvetljenja, došlo se do zaključka da su obe mere podjednako uspešne u redukciji kriminala (Farrington, Welsh, 2006). Naime, kriminal se

za 21% smanjio u eksperimentalnim oblastima primene CCTV sistema, a za 22% u područjima gde je primenjivano ulično osvetljenje. Obe mere su se bolje pokazale u redukciji imovinskih nego nasilnih dela. Ulično osvetljenje se pokazalo uspešnijim u gradskim centrima, a CCTV sistemi u poboljšanju bezbednosti vozila. Ne samo da su se obe mere pojedinačno pokazale kao uspešne, već je iz ove analize proizašla preporuka da ih treba kombinovano primenjivati. U pet od 19 evaluacionih studija koje su ispitivale efektivnost CCTV sistema, sekundarna mera bila je ulično osvetljenje, a rezultati su pokazali značajnije efekte u redukciji kriminala u odnosu na izolovanu upotrebu CCTV sistema. Nažalost, samo tri od 32 evaluacione studije sadržale su podatke o troškovima primene ovih mera.

Podaci o evaluacijama ostalih oblika javnog nadzora su vrlo oskudni. Velš i Farington (2009) su uspeli da pronađu samo 12 takvih evaluacionih studija – pet za službe obezbeđenja, dve za sekundarni nadzor i pet za odbrambeni dizajn sredine. Dve evaluacione studije o delotvornosti angažovanja službe obezbeđenja rađene su u SAD, a po jedna u Velikoj Britaniji, Holandiji i Kanadi. Od toga su dve studije evaluirale rad gradskih patrola koje se u izvesnoj meri razlikuju od službe obezbeđenja, pa su zato izdvojeno posmatrane pri tumačenju rezultata. Rezultati tri evaluacione studije o službi obezbeđenja ukazuju na pomešane efekte, uz preporuku da ovu meru treba kombinovati sa drugim merama. U studijama je razmatran efekat rada službe obezbeđenja na parkinzima na redukovanje dela koja su u vezi sa vozilima. U jednoj od studija koje su razmatrale uticaj gradskih patrola na redukciju kriminala otkriveni su značajni efekti u pogledu redukcije imovinskog kriminala.

Analizirajući dve studije o uticaju sekundarnog nadzora na redukciju kriminala, isti autori su došli do zaključka da je jednoj od njih zapažena redukcija vandalizma, a u drugoj ograničen uticaj na dela u vezi sa vozilima (Farington, Welsh, 2009).

Od pet evaluacionih studija u vezi sa efektivnošću odbrambenog dizajna sredine, četiri su iz SAD i jedna iz Velike Britanije (Farington, Welsh, 2009). U ovim studijama su se ispitivali efekti zatvaranja ulica, promena u saobraćajnim trasama i izmena u dizajniranju zgrada. U svim studijama su dokumentovani pozitivni efekti u smislu redukovanja imovinskih dela, dela sa elementima nasilja i kriminala uopšte.

ZAKLJUČAK

Javni nadzor podrazumeva nadgledanje i kontrolu javnih prostora koji su dostupni svim građanima. Prema postavkama situacione prevencije,

dejstvo javnog nadzora se objašnjava promenom percepcija potencijalnih prestupnika o rizicima izvršenja krivičnog dela, u smislu veće mogućnosti za njihovo otkrivanje i hapšenje. U kontekstu Klarkove klasifikacije tehnika situacione prevencije, mogu se izdvojiti tri osnovna oblika nadgledanja javnog prostora, a to su: formalni, prirodni i sekundarni nadzor. U ovom radu je detaljno razmotrena primena jedne mere domena tehnika formalnog nadzora – CCTV sistemi i jedne mere iz domena prirodnog nadzora – ulično osvetljenje. Reč je o merama za koje se smatra da najuspešnije redukuju kriminal u javnim prostorima. Sekundarni nadzor i druge mere koje se primenjuju u okviru formalnog i prirodnog nadzora samo su ukratko pomenuti.

Primena CCTV sistema u nadgledanju javnog prostora započela je polovinom prošlog veka, da bi danas video nadzor pod sredstvom kamera postavljenih u javnim prostorima postao uobičajena praksa. U literaturi su opisane brojne prednosti CCTV sistema koje se ne tiču samo redukovanja kriminala, već i proizvođenja pozitivnih promena u svesti građana i celokupnih zajednica. Rezultati dosadašnjih evaluacija CCTV sistema daju prilično nejasnu sliku, pa je teško precizno odrediti efekte ove mere i opisati najbolje uslove za njenu primenu. Ipak, brojni savremeni autori se slažu da je ovo najefektivnija mera prevencije kriminala u javnim prostorima. Podaci o smanjenju kriminala nakon uvođenja CCTV sistema se prilično razlikuju, a izmerena redukcija se kreće od 7% do preko 50% u pojedinim studijama. Zajednički zaključak većine evaluacija je da ova mera daje bolje rezultate kada je u pitanju prevencija imovinskih krivičnih dela (posebno bezbednost vozila), kao i unapređivanje bezbednosti u javnom prevozu i saobraćaju uopšte. Daleko slabiji rezultati su zabeleženi u prevenciji nasilnih krivičnih dela.

Primena uličnog osvetljenja u prevenciji kriminala započinje šezdesetih godina prošlog veka, a narednih decenija popularnost ove mere raste. Osim očiglednog povećavanja vidljivosti ponašanja pojedinaca u javnim prostorima i posledičnog zastrašivanja potencijalnih prestupnika, smatra se da ova mera deluje i na druge načine: smanjuje strah građana od kriminala, menja njihov odnos prema javnim prostorima, podstiče povezanost članova zajednice i drugo. To što ulično osvetljenje ne doprinosi samo redukovanju vršenja krivičnih dela u večernjim i noćnim satima, mnogi autori smatraju dokazom o prisustvu višestrukih pozitivnih efekata. Sa druge strane, neki autori zastupaju tezu da ulično osvetljenje može biti efektivno u prevenciji kriminala samo ukoliko se primeni u zajednicama koje su stabilne i povezane. Kao i u slučaju CCTV sistema, pregledom literature o efektivnosti uličnog osvetljenja zapažaju se

različite procene redukcije kriminala (9-38%), ali postoji saglasnost oko toga da se u većoj meri redukuje imovinski nego nasilni kriminal. Posebno treba istaći da su ostvareni rezultati znatno bolji ukoliko se CCTV sistemi i ulično osvetljenje udruženo primenjuju, u odnosu na samostalnu primenu bilo koje mere.

Podaci o delotvornosti ostalih vidova nadzora su krajnje oskudni. Takođe, nedostaju podaci o efektima javnog nadzora na izmeštanje kriminala i realnim troškovima primene ovakvih mera. Nadalje, većina studija potiče iz razvijenih zemalja sveta, što dovodi u pitanje mogućnost generalizacije njihovih nalaza i meru u kojoj su oni relevantni za naše podneblje. Sve to ukazuje na potrebu za daljim istraživanjima u ovoj oblasti kako bi se ostvario objektivniji uvid u prednosti i mane pojedinih preventivnih mera, optimalne uslove za njihovu primenu i realan doprinos koji ostvaruju u redukovanju kriminala i drugim pozitivnim promenama. Pored toga, u interesu celokupne stručne i naučne javnosti, ali i građana kao krajnjih korisnika, jeste ukidanje preventivnih nastojanja koja su zasnovana na ekonomskim, političkim, ideološkim, pa i subjektivnim ciljevima. Savremeni trend u prevenciji kriminala je praksa zasnovana na teoriji i istraživanjima. Prema Velšu i Faringtonu (2007a:2), suština ovakvog pristupa je obezbeđivanje naučnih dokaza i njihovo razmatranje pre donošenja bilo kakve odluke o primeni preventivnih programa.

REFERENCE

- (1) Armitage, R., Smyth, G., Pease, K. (1999). Burnley CCTV evaluation. *Crime prevention studies*, 10(1), 225-249.
- (2) Atkins, S., Husain, S., Storey, A. (1991). *The influence of street lighting on crime and fear of crime* (Crime Prevention Unit Paper No. 28). London: Home office.
- (3) BBC news (2006). Town trials talking CCTV cameras. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/tees/5353538.stm, accessed 30.11.2009.
- (4) BBC news (2009). Public to monitor CCTV from home. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/8293784.stm, accessed 30.11.2009.
- (5) Clarke, R. V. (1995). Situational crime prevention. *Crime and Justice*, 19(1), 91-150.
- (6) Clarke, R. V. (1997). *Situational crime prevention: Successful case studies*. NewYork: Harrow and Heston.

- (7) Clarke, R. V. (2000). Situational prevention, criminology and social values. In A. von Hirsch, D. Garland, A. Wakefield (Eds.), *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention* (pp. 77-96). Oxford, UK: Hart Publishing.
- (8) Cornish, D., Clarke, R. V. (2003). Opportunities, precipitators and criminal decision: A reply to Wortley's critique of situational crime prevention. *Crime Prevention Studies*, 16(1), 41-96.
- (9) Ditton, J. (2000). Crime and the city: Public attitudes towards open-street CCTV in Glasgow. *British Journal of Criminology*, 40(1), 692-709.
- (10) Eck, J. (2004). Preventing crime at places. In L. W. Sherman, D. P. Warrington, B. C. Welsh, D. L. MacKenzie (Eds.), *Evidence-based crime prevention* (pp. 241-295). New York, NY: Routledge.
- (11) Fajf, N., Banister, Dž. (2002). Oči uprte u ulicu, CCTV nadzor i grad. U N. Fajf (Ur.), *Prizori ulice* (str. 351-368). Beograd: Clio.
- (12) Farrington, D., Welsh, B. (2007). Improved street lighting. In B. Welsh, D. Farrington (Eds.), *Preventing crime: What works for children, offenders, victims and places* (pp. 193-209). New York, NY: Springer.
- (13) Gill, M., Springs, A. (2005). Assessing the impact of CCTV. *Home Office Research Study 292*. London, UK: Home Office.
- (14) Graham, S. (2002). CCTV: The stealthy emergence of a fifth utility?. *Planning, Theory and Practice*, 3(2), 237-241.
- (15) Gudović, Z. (2009). Kulturno određenje ulice i potreba video-nadzora. *Socijalna misao*, 53(4), 103-122.
- (16) Kanton, Dž. (2009). *Ekstremna budućnost*. Beograd: Clio.
- (17) Painter, K., Farrington, D. (1999). Street lighting and crime: Diffusion of benefits in the stroke-on-trent project. *Crime Prevention Studies*, 10(1), 77-122.
- (18) Phillips, C. (1999). A review of CCTV evaluations: Crime reduction effects and attitudes towards its use. *Crime Prevention Studies*, 10(1), 123-155.
- (19) Ratcliffe, J. (2006). *Video surveillance of public places*. Washington, DS: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services.
- (20) Rosen, J. (2004). The naked crowd: Balancing privacy and security in an age of terror: Isaac Marks memorial lecture. *Arizona Law Review*, 46(4), 607-619.
- (21) Sorensen, S., Hayes, J., Atlas, R. I. (2008). Understanding CPTED and situational crime prevention. In R. I. Atlas (Ed.), *21st century security and CPTED: Designing for critical infrastructure protection and crime prevention* (pp. 53-79). New York, NY: Taylor & Francis Group.

- (22) Tremblay, R., Craig, W. (1997). Developmental juvenile delinquency prevention. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 5(2), 33-49.
- (23) United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT). (2009). *Crime prevention assessment tool*. New York, NY: United Nations.
- (24) Von Hirsch, A., Shearing, C. (2000). Exclusion from public place. In A. Von Hirsch, D. Garland, A. Wakefield (Eds.), *Ethical and social perspectives on situational crime prevention* (pp. 77-97). Portland, OR: Hart Publishing.
- (25) Welsh, B. C., Farrington, D. P. (2007). Closed-circuit television surveillance. In B. C. Welsh, D. P. Farrington (Eds.), *Preventing crime: What works for children, offenders, victims and places* (pp. 193-209). New York, NY: Springer.
- (26) Welsh, B. C., Farrington, D. P. (2007a). Evidence-based crime prevention. In B. C. Welsh, D. P. Farrington (Eds.), *Preventing crime: What works for children, offenders, victims and places* (1-22). New York, NY: Springer.
- (27) Welsh, B., C., Farrington, D., P. (2009). *Making public places safer: Surveillance and crime prevention*. New York, NY: Oxford University Press
- (28) Welsh, B., Farrington, D. (2006). CCTV and street lighting: Comparative effects on crime. In A. Perry, C. McDougall, D. Farrington (Eds.), *Reducing crime: The effectiveness of criminal justice interventions* (pp. 95-115). London, UK: John Wiley & Sons.
- (29) Welsh, B., Farrington, D. (2008). Effect of improved street lighting on crime. *Campbell Systematic Reviews 2008/13*. Oslo, Norway: The Campbell Collaboration.
- (30) Wikipedia (2009). Closed-circuit television (CCTV). <http://en.wikipedia.org/wiki/V-2>, accessed 30.11.2009.
- (31) Wright, R., Heilweil, M., Pelletier, P., Dickinson, K. (1974). *The impact of street lighting on street crime*, MI: University of Michigan.

PUBLIC AREA INTERVENTIONS IN SERVICE OF CRIME PREVENTION

Public area surveillance is grounded in the situational crime prevention, one of the four main directions in crime prevention (Welsh, Farrington, 2009). Situational prevention is aimed to identify, manage and control factors involved with criminal behavior (Cornish, Clark, 2003). Indirectly, prevention effect is materialized through development of informal social control and environment cohesion too.

The aim of this paper is the review of the preventive interventions applied in the public places (squares, parks, public buildings, streets, schools, universities, public transport, etc.) and detail description of the individual intervention effect to the crime control. Interventions like CCTV, street lighting, security guards, place managers, defensible space will be discussed; main advantages and disadvantages will be stressed too. Public area surveillance is grouped into three types of surveillance: formal surveillance, natural surveillance and place managers (Cornish, Clark, 2003).

The review of the public spectrum intervention's evaluation studies will be given in the second part of the paper. The effectiveness of the public area interventions will be discussed by different criteria based on the results of the evaluation studies. At the end, we will make the recommendations about the proper public area interventions and promotion of the evidence-based crime prevention approach.

KEY WORDS: prevention / crime / surveillance / CCTV / street lighting